

Плевенски исторически четения

Pleven Historical Readings

Регионален исторически музей – Плевен
Regional Historical Museum – Pleven

Издание Publication	Революции и еволюции – политически, икономически, технологични, културни и социални измерения на „прогреса“ Revolutions and evolutions – political, economic, technological, cultural and social dimensions of “progress”
Том / година Volume / year	II / 2023
Издател / държава Publisher / country	Регионален исторически музей – Плевен, България Regional Historical Museum – Pleven, Bulgaria
Автор(и) Author(s)	Доц. д-р Стоян Николов Assoc. Prof. Stoyan Nikolov, PhD
Институция Affiliation	Военна академия „Георги Стойков Раковски“ Rakovski National Defence College
Заглавие Title	ОТ ЧЕРЕШОВОТО ТОПЧЕ ДО ОДРИНСКАТА ЕПОПЕЯ. ЕВОЛЮЦИЯТА ИЛИ РЕВОЛЮЦИЯТА НА БЪЛГАРСКАТА АРТИЛЕРИЯ FROM THE CHERRY BALL TO THE EPIC OF ADRIANOPLE. THE EVOLUTION OR REVOLUTION OF BULGARIAN ARTILLERY
Страници Pages	229–239
Постоянен адрес Permanent URL	https://plevenhistoricalreadings.eu/articles/phr-2-229/

ОТ ЧЕРЕШОВОТО ТОПЧЕ ДО ОДРИНСКАТА ЕПОПЕЯ. ЕВОЛЮЦИЯТА ИЛИ РЕВОЛЮЦИЯТА НА БЪЛГАРСКАТА АРТИЛЕРИЯ

Доц. д-р Стоян Николов

Военна академия „Георги Стойков Раковски“

Резюме: Докладът разглежда еволюцията на българската артилерия, нейното организационно развитие в края на XIX и началото на XX в. и върховите моменти при нейното използване в хода на Балканската война, и по-специално при осъществяването на Одринската операция.

Ключови думи: артилерийски полк, артилерия, гаубица, Одрин, оръдие

Генезисът на думата „артилерия“ за някои изследователи следва да се извежда от латинските думи *arkus* – лък, и *telum* – стрела, за други произхожда от италианския, като изкуство на стрелбата, или *arte de tirare*, а за трети идва от старофренската дума *artiller*, с която се определяли майсторите на метателни оръжия. До появата на димния барут понятието „артилерия“ включва всички метателни и стенобойни машини с техните разчети, след което се пренася изцяло върху огнестрелните оръдия. В древността необходимостта от артилерия се проявява най-отчетливо при преодоляването на фортификационните съоръжения на противника, като това главно са различни метателни машини – балисти, катапулти и др. През Средновековието се появяват и някои новости, като машините за изхвърляне на гръцки огън.¹

Съществуват множество сведения за използване на такива средства и сблъсък с тях на нашите предци при Солун, Месемврия, Одрин, Сяр, Димитриада, Цорул и др.² Едва към края на XIII в. в Европа за първи път е употребена огнестрелна артилерия, като арабите при обсадата на Кордоба през 1280 г. привнасят тази китайска новост на Стария континент. Естествено, първите артилерийски оръдия страдат от несвър-

¹ История на българската артилерия. София: Военно издателство, 1977, с. 5 – 6.

² Вж. подр. Венедиков, Йордан. Артилерията у старите българи. – Артилерийски преглед, 1929, № 3, с. 196; Гръцки извори за българската история. София: БАН, 1960. Т. III, с. 120, 124, 150 – 151; Гръцки извори за българската история. София: БАН, 1961. Т. IV, с. 275; Златарски, Васил. История на българската държава. Т. 2. България под византийско владичество. София: Придворна печ., 1934; Златарски, Васил. История на българската държава. Т. 3. Второ българско царство. България при Асеневци 1187 – 1280. София: Придворна печ., 1940; История на българската..., с. 11; Ненов, Нелко. Българската огнестрелна артилерия в борбите за национално освобождение и обединение. София: Военна академия „Георги Стойков Раковски“, 2021, с. 9 – 11.

шенства – те са гладкостволни, изстрелващи каменно ядро или железни късове. Съответно са твърде тежки, трудно подвижни и използвани при обсада и отбрана на крепости.³

Военият историк Йордан Венедиков приема, че в следващите десетилетия до падането на България под османска власт наред с метателни машини по българските земи се появява и огнестрелно оръжие, като посочва лоубарда (бомбарда), поушка (дълго оръдие) и дава описание на димен барут.⁴ Но през следващите столетия българската държавност е унищожена и едва с появата на организираното националноосвободително движение започва да се планира употребата на артилерия за освобождението на България, като Раковски в Белградския си план от 1861 г. предвижда навлизането на пехотен полк с два горски топа и конница, които да служат като ядро на бъдещата въстаническа армия.⁵

Мнозина автори приемат за начало на българската огнестрелна артилерия създаването на първите артилерийски формирования в Третата българска държава, т.е. на първите шест български батареи на 12 юли 1878 г., но Нелко Ненов правилно фиксира датата на „първото организирано използване на огнестрелна артилерия, създадена от българи и използвана за българската национална кауза“, като рождена дата на българската артилерия, което се случва на 24 април 1876 г. в село Петрич, Златишко, по време на Априлското въстание. Естествено, „черешовата“ артилерия от въстанието не може да се мери по качества с немската артилерийска материална част, използвана от османските власти при потушаването му и в последвалата Руско-турска война през 1877–1878 г. Тя е занаятчийски създавана по места от черешови, дъбови и орехови трупи, издълбавани и усилявани с метални обръчи и други подръчни материали.⁶

През 1878 г. в Българската земска войска има на въоръжение разнообразна артилерийска материална част от планински и полски оръдия, мортири и картечници, като се взема решение от руския импера-

³ История на българската..., с. 13 – 15.

⁴ Тази трактовка се възприема и тълкува и от водещият изследовател на българската артилерия през последните десетилетия о.р. полк. доц. д-р Нелко Ненов. Вж. подр. Венедиков, Йордан. Венедиков. Артилерията у старите..., с. 197 – 198; Ненов, Нелко. Българската огнестрелна..., с. 11 – 12.

⁵ Ранчев, Калин. Военнотеоретичните възгледи на Георги Стойков Раковски в плановите му за освобождение на България. – В: Георги Стойков Раковски. 200 години безсмъртие. Сборник доклади от научна конференция с международно участие 12 – 13 април 2021 г., София. София: Военна академия „Георги Стойков Раковски“, 2021, с. 78 – 79.

⁶ Вж. подр. Ненов, Нелко. Българската огнестрелна артилерия в борбите за национално освобождение и обединение. София: Военна академия „Георги Стойков Раковски“, 2021, с. 15 – 18, 66 – 114; Чалъков, Радослав. Полевата артилерия – от черешовото топче до автоматизираните системи за управление на огъня. – В: Сборник доклади от международна научна конференция на Военна академия „Г. С. Раковски“. 105 години знание в интерес на сигурността и отбраната. София: Военна академия „Георги Стойков Раковски“, 2017, с. 191 – 193.

торски комисар княз Дондуков-Корсаков за създаване на две полеви артилерийски бригади с общо осем батареи, но в резултат на разпокъсването на българските земи съгласно решенията на Берлинския конгрес, българската артилерия търпи по-бавно организационно развитие. През 1880 г. в Княжество България съществува един артилерийски полк с щаб в Шумен с шест батареи по осем броя 9-фунтови оръдия (10,7 см) с далекобойност 4500 м, едно артилерийско отделение от три батареи с щаб в Самоков и местни артилерийски учреждения в Разград, Шумен, Русе и Плевен, а в Източна Румелия – една полубатарея в Пловдив. Три години по-късно от Русия са получени 40 трофейни от турците 7,5 см и 8,7 см оръдия „Круп“ и се формират два артилерийски полка в София и Шумен с общо 96 оръдия. През август 1885 г. е сключен договор за доставка на 87 мм оръдия „Круп“ за формиране на шест батареи с по осем оръдия, принадлежности и снаряди, но до края на 1885 г. те не са доставени. В Княжеството има 202 оръдия, от които 148 полски, 20 планински и 34 крепостни, както и пет картечници, които формират „скорострелна“ батарея, а в Източна Румелия е четириоръдейната полубатарея със 70 снаряда.⁷

До 1885 г. управлението на българската артилерия е в ръцете на руски генерали и офицери. Създадена е Артилерийската инспекция, която е орган на Военното министерство за снабдяване на армията с оръжие и бойни припаси и следи за тяхното разпределение по частите и текущата им поддръжка. През 1879 г. началникът на артилерията ръководи Артилерийското управление, което е пряко подчинено на министъра на войната, а от 1881 г. е самостоятелно отделение във Военното министерство и в неговите задължения влизат комплектоването на артилерийските части, обучението и възпитанието на личния състав. След последвалото отзоваване на руските офицери от българска служба начело на българската войска застават артилерийски офицери, като първият българин военен министър е капитан Константин Никифоров, артилерист с висше академично артилерийско образование, а начело на българската артилерия е капитан Олимпий Панов.

В Сръбско-българската война участват два артилерийски полка, от които само единият участва в отбраната на Сливнишката позиция на 5 – 7 ноември 1885 г., а вторият пристига едва на 10 ноември и участва в контранастъплението, довело до разгрома на сръбската армия и победата при Пирот на 14 – 15 ноември 1885 г. След победоносната война началникът на артилерията се нарича „Началник на артилерийската бригада“; през 1886 г. тя включва три полка, като третият е в Пловдив.⁸

⁷ История на българската артилерия. София: Военно издателство, 1977, с. 23 – 29; История на служба „Артилерийско въоръжение“ в Българската армия 1878–1990. София: „Св. Георги Победоносец“, 1998, с. 32 – 43.

⁸ Ненов, Нелко. Алманах на Сухопътните войски на България. Кн. 5. Българската артилерия. София, 2021, с. 3, 7 – 11.

Бурните събития при детронацията на княз Александър I включват и последващото разформироване на 1-ви артилерийски полк и създаването на 4-ти артилерийски полк. Новопристигналите круповски оръдия заменят 9-фунтовите, които, заедно с 4-фунтовите, отиват в крепостната артилерия. Трите артилерийски полка са с по шест батареи с шесторъдеен състав, а обсадната батарея е във Видин. В началото на 1888 г. към артилерийските полкове е формиран и по един планински взвод с по две товарни оръдия, като тогава е създадена и по още една батарея в полковете. В края на годината е формирана по още една батарея, като така те стават с по осем батареи, а планинските взводове се преименуват в полубатареи. През 1889 г. от 4-ти артилерийски полк в София е формиран 1-ви артилерийски полк в Самоков, а няколко месеца по-късно от 3-ти артилерийски полк в Пловдив – 6-и в Сливен, а от 2-ри артилерийски полк в Шумен – 5-и, който остава в този гарнизон, а 2-ри артилерийски полк е преместен във Враца. Така артилерийските полкове остават с по четири батареи.⁹

Първият Закон за устройството на въоръжените сили в Българското княжество от 1891 г. регламентира, че мъжкото население от 20 до 45 години се включва в състава на въоръжените сили, като те се делят на Действаща армия, Резервна армия и Народно опълчение. Войниците от специалните родове войски служат три години. Според закона полската артилерия включва шест артилерийски полка с по шест батареи с по четири запрегнати оръдия и по една планинска полубатарея. Артилерийските полкове са придадени към шестте пехотни дивизии и към тях е формирана и по една резервна батарея с по четири взвода. За военен време законът предвижда в Резервната армия да се формират шест артилерийски полка с по четири до шест полски батареи и шест планински батареи с по четири оръдия, като тези артилерийски полкове следва да се формират чрез развърщане на шестте резервни батареи. През 1894 г. е премахната Резервната армия, но резервните артилерийски полкове са придадени към действащите, запазвайки названието и организацията си. През 1897 г. с допълнение към Закона в полковете се предвиждат по три артилерийски отделения с по три батареи, а резервните батареи се разформироваат, като предават материалната си част в полковете, където образуват по едно незапрегнато резервно отделение. Планинската артилерия правилно се отделя от полковете и формира един планински артилерийски полк с три отделения с по три товарни батареи. Полските батареи се състоят от шест оръдия, осем зарядни и три обозни коли, като с доставените своевременно 8,7 см круповски оръдия всички батареи имат само такава материална част, а 7,5 см оръдия остават за резервните отделения. Планинските батареи

⁹ Ангелов, Ангел. Материали за историята на българската артилерия. София: Военноиздателски фонд, 1937, с. 8; История на българската..., с. 67 – 68.

са въоръжени със 7,5 см товарни оръдия. През 1902 г. за крепостните батальони са доставени 24 гаубици 15 см Д/12 на полски лафет, както и 24 броя 12 см Д/28 оръдия на платформи, предадени в Шуменския и Софийския крепостен батальон.¹⁰

Според Закона за въоръжените сили от 1903 г. Артилерийската инспекция съставлява отдел на Военното министерство, управляван от инспектор на артилерията.¹¹ Законът предвижда и в състава на деветте пехотни дивизии да се формира по една артилерийска бригада от по два полка, като всеки от тях е с по три отделения или дивизиона с по три батареи. Но на практика от 1904 г. приетият закон се прилага частично, като артилерията едва се увеличава от шест на девет артилерийски полка в мирно време, а във военно време от състава на всеки артилерийски полк се предвижда да се формират два полка – скорострелен и нескорострелен. Планинските отделения остават три вместо шест.

Периодът 1904 – 1911 г. е характерен с промените, които ту съкращават, ту увеличават количеството на артилерията. През 1910 г. към планинските отделения се формира по още една батарея, а през 1911 г. полските артилерийски полкове се състоят от по три отделения. Планинските отделения прерастват в планински артилерийски полкове, като във всеки има две отделения с по две батареи. Крепостните батальони се оформят с три крепостно-обсадни групи. Формират се три гаубични батареи. Общо включват 188 оръдия.

Годината 1904 г. е повратна за превъоръжаването на артилерията с нова скорострелна материална част, като са закупени 30 броя 15 см скорострелни гаубици „Шнайдер“ и са договорени 326 броя 7,5 см полски скорострелни оръдия „Шнайдер“, които пристигат през 1905 г. Тогава пристигат и скорострелните планински 7,5 см „Круп“ и „Шнайдер“. През 1911 г. за нуждите на армиите трите формирани гаубични батареи получават 36 броя 12 см гаубици „Шнайдер“ и през 1912 г. артилерийските системи достигат 1108.

В навечерието на Балканската война в Първа военноинспекционна област – София са дислоцирани следните артилерийски части: в София са Артилерийската инспекция, 4-ти артилерийски полк, който е в състава на 1-ва пехотна Софийска дивизия и 1-во гаубично отделение, 2-ри артилерийски полк във Враца в състава на 6-а пехотна Бдинска дивизия, 7-и артилерийски полк в Самоков, който е част от 7-а пехотна Рилска дивизия, 1-ви планински артилерийски полк в Берковица, подчинен на Артилерийската инспекция. Във Втора военноинспекционна област – Пловдив са 3-ти артилерийски полк, дислоциран в същия град

¹⁰ История на българската..., с. 68 – 69.

¹¹ Ненов, Нелко. Алманах на Сухопътните..., с. 14.

в състава на 2-ра пехотна Тракийска дивизия, и 2-ро гаубично отделение, 6-и артилерийски полк в Сливен, който е в 3-та пехотна Балканска дивизия, 8-и артилерийски полк в състава на 8-а пехотна Тунджанска дивизия в Стара Загора и 2-ри планински артилерийски полк в Дупница, подчинен на Артилерийската инспекция. В Трета военноинспекционна област – Русе са 5-и артилерийски полк в Шумен, който е в състава на 4-та пехотна Преславска дивизия, 1-ви артилерийски полк в Разград, който е в състава на 5-а пехотна Дунавска дивизия, 9-и артилерийски полк в Севлиево, който е част от 9-а пехотна Плевенска дивизия, и 3-ти планински артилерийски полк в Станимака (Асеновград), подчинен на Артилерийската инспекция, а в Русе е 3-то гаубично отделение. Съответно крепостните батальони, които са със статут на полкове, са: 1-ви – в София, 2-ри – в Шумен, и 3-и – във Видин. Софийският арсенал включва една артилерийска работилница и три огнестрелни склада с лабораторни роти.

Планинските полкове са извън армиите и им се придават при необходимост, като 1-ви планински е с три скорострелни отделения (седем круповски по четири оръдия, общо 28) и с нескорострелно с три батареи с по шест оръдия „Шнайдер“, 2-ри е с три скорострелни отделения с девет батареи с по четири оръдия „Шнайдер“, или общо 36, и нескорострелно с три батареи с по шест оръдия „Круп“, а 3-ти е с три скорострелни отделения (седем круповски по четири оръдия, общо 28) и с нескорострелно с три батареи с по шест оръдия „Круп“. Общо в планинската артилерия влизат 146 оръдия, от които 92 скорострелни и 54 нескорострелни.

Крепостната артилерия във военно време формира щаб и обсаден парк, състоящ се от трите крепостни батальона. Софийският и Шуменският включват по две отделения и по две групи батареи, които са със сравнително модерно въоръжение – 15 см гаубици, 12 см Д/28 гаубици, 15 см Д/30 оръдия и 12 см Д/30 оръдия, 5,7 см куполни оръдия „Грюзон“, като демодирани са само 7,7 см нескорострелни оръдия, докато във Видинския са стари системи – 24-фунтови оръдия, 6-дюймови мортири и 10-цевни картечни батареи.¹²

През пролетта на 1911 г. подполковник Стефан Славчев чете в Софийското офицерско събрание беседи за Одринската крепост и възможните действия около нея. Според него е възможно да се извърши атака на крепостта в първите дни след мобилизацията, но за това са необходими 206 крепостни и 130 полски оръдия, 40 пехотни дружини и други допълнителни части. Още тогава той избира за фронт за провеждане на атаката Източния сектор в района Каялък – Таш – Айвазбаба.¹³

¹² История на българската..., с. 75 – 79, 82 – 83, 86.

¹³ Николов, Стоян. За генерал-майор Стефан Славчев. – Артилерийски преглед, № 3, 2013, с. 23.

Офицерите артилериисти се подготвят във Военното училище, но в общия курс, като за артилериисти се изпращат издържалите с най-висок успех по математика. До 1912 г. Военната академия не съществува в България и офицерите артилериисти се изпращат за допълнително обучение в чужбина, основно в Русия, както и в Италия и Франция. Запасни офицери се произвеждат чрез временни курсове към Военното училище от произведени фелдфебели, от завършили дивизионни учебни команди за запасни офицери и от 1903 г. от командата към Софийския крепостен батальон, която от следващата година е школа за подготовка на запасни офицери от полската и крепостната артилерия. През 1912 г. офицерите в артилерията и приравнените са 556 души, а запасните – 362, но те са недостатъчни и голяма част от щатове не са заети. Подофицерите с тези в опълчението са 8678 души, докато войниците под знамената са 6182, а с тези в запаса и опълчението са общо 47 754 души.¹⁴

В навечерието на Първата балканска война Българската армия разполага с 1108 оръдия. От тях 774 оръдия са в полската артилерия – 324 броя 7,5 см скорострелни оръдия „Шнайдер“, 78 броя 7,5 см нескорострелни и 306 броя 8,7 см нескорострелни оръдия „Круп“, 36 скорострелни и 30 нескорострелни 12 см гаубици „Шнайдер“. В планинската артилерия има 146 оръдия – 92 броя 7,5 см скорострелни оръдия „Шнайдер“ и „Круп“ и 54 броя 7,5 см нескорострелни оръдия „Круп“. Крепостната артилерия разполага със 188 оръдия – 14 броя 15 см Д/30 оръдия, 24 броя 15 см Д/12 скорострелни гаубици, 12 броя 12 см Д/30 оръдия, 24 броя 12 см Д/28 оръдия, 6 броя 120 мм Д/25 оръдия, 17 броя 24-фунтови къси и дълги оръдия, 49 броя 9-фунтови медни и стоманени оръдия, 12 бронзови 6-дюймови мортири и 30 броя 5, 7 см куполни оръдия. За възможностите на страната е направена значителна крачка напред в снабдяването на армията с артилерия, но тя все още не достига да покрие нуждите на пехотата. По броя на оръдията си дори полевата артилерия, която е най-многочислена, не е в състояние да задоволи нуждите съобразно възприетия по онова време разчет – четири оръдия на 1000 пехотинци. А в Българската армия четири оръдия се падат на 1600 пехотинци, т.е. тя е попълнена едва 75% по тогавашните изисквания. Освен това под 50% от артилерийските оръдия и гаубици са модерни скорострелни системи. Останалите са без противооткатни устройства, полуизносени и стари образци. Крайно недостатъчен за обсадата на една силна крепост е крепостно-обсадният парк. Тук едва 13% от оръдията са скорострелни. Артилерийските бойни припаси също са недостатъчни. За нескорострелните оръдия са осигурени по 530 снаряда, за скорострелните – по 727, и за обсадните – по 550.

¹⁴ История на българската..., с. 79 – 82.

Численият състав на артилерията към 1 септември 1912 г. е: планинска артилерия – 189 офицери, 14 чиновници, 9974 войници, 602 ездитни коня, 5686 товарни коня; полска артилерия – 68 офицери, 6 чиновници, 3578 войници, 526 ездитни коня, 2646 впрегатни коня, 378 коли; крепостна артилерия – 278 офицери, 6 чиновници, 10 404 войници, 413 ездитни коня, 180 впрегатни коня, 9374 вола, 4125 коли.

Бойните действия за Българската армия в Първата балканска война започват на 5 октомври 1912 г., след което тя провежда Лозенградската, Люлебургаз-Бунархисарската и Чаталджанската операция. След спиране на турското настъпление при Чаталджа, Булаир и Шаркьой българското Главно командване решава да овладее Одринската крепост и с това да приключи войната. Оперативната пауза дава възможност да се подведат значителни сили и операцията да се подготви с ускорени темпове. По това време Одрин е една от най-силните крепости в Европа. Реките Марица, Тунджа и Арда разделят нея и прилежащата местност на четири естествени сектора: Източен, Южен, Западен и Северозападен. Крепостта се изгражда от три позиции: предна, главна и тилна. Гарнизонът на крепостта се състои от пет дивизии и два отделни полка с личен състав над 70 000 души с 479 оръдия.¹⁵

С провеждането на Одринската операция българското командване възнамерява да си възвърне стратегическата инициатива, да застави турското правителство да поднови преговорите, и да приключи войната. Замисълът предвижда операцията да се проведе по способа на „ускорената открита атака“, като 2-ра армия нанесе главен удар в Източния сектор и спомагателни удари в останалите три сектора за овладяване на предната позиция. Впоследствие настъплението продължава с пробив на фортовата линия в участъка на фортовете Айвазбаба, Кестенлик и Таштабия. В останалите сектори се предвиждат активни действия за сковаване на силите на противника.

Одринската операция се провежда от 2-ра армия, която за целта се усилява и в навечерието на действията има в състава си четири дивизии и четири отделни бригади – всичко 153 700 души, 424 оръдия и 96 картечници. Общото съотношение в жива сила е 1,8:1, а в артилерия – 1,2:1 в наша полза. В направлението на Източния сектор силите на турците са около 40 000 души и 160 оръдия, а българските войски – 71 000 души и 230 оръдия. Особено внимание се отделя на артилерийската подготовка и обработка по време на операцията. Планира се артилерийска обработка на крепостта още от януари, с което се цели да не се позволи на противника да усъвършенства отбраната си и да провежда удари за разкъсване на блокадата. Непосредствената артиле-

¹⁵ Българската армия в Първата балканска война 1912 – 1913. Енциклопедичен справочник. София: „Св. Георги Победоносец“, 1997, с. 22, 25, с. 133.

рийска подготовка се планира в Северозападния, Западния и в Южния сектор. В Източния сектор артилерията не участва в артилерийската подготовка, а поддържа режим на огъня за пристрелка. Артилерийската поддръжка се планира по нов способ, наречен впоследствие „огневи валяк“.¹⁶

Операцията започва на 11 март 1913 г. и продължава две денонощия. През първото 2-ра армия овладява предната турска позиция, а през второто пробива главната фортова линия и овладява крепостта. Настъплението на войските се предшества от мощна артилерийска подготовка в Северозападния, Западния и Южния сектор. Огънят се открива в 13,30 часа и продължава до 19,00 часа на 11 март. С решителни действия войските овладяват хребетите Маслак, Куштепе и Малтепе, като до 9,00 часа овладяват и последния хребет от предната турска позиция в района на сектора.

В 22,55 часа на 12 март 1913 г., след изгрева на луната, цялата обсадна артилерия на Източния сектор открива бърз огън в продължение на 15 минути. За първи път стреля цялата артилерия на сектора. След подаден светлинен сигнал артилерията от Северния и Източния участък пренася огъня на 200 м западно от форта – първи преграден (неподвижен заградителен) огън от българската артилерия. В това време артилерийското отделение на майор Друмев препуска в галоп със запрегнатите оръдия към форта и със своя вихър и викове „Ура!“ увелича още повече пехотинците от 23-ти и 53-ти пехотен полк, които се хвърлят върху телените мрежи. Към форта от юг се насочват част от силите на 10-и пехотен родопски полк. Артилеристите разпрягат и заемат позиции на около 300 м от форта. Започват стрелба почти „от упор“. С концентриран вихров огън от фугасни гранати е поразен фортът Айвазбаба. Виждайки бясната атака по фронта и удара във фланг на стрелящата под носа им българска артилерия, турските войници панически бягат към града. Фортът е овладян. Пехотните вериги настъпват на запад към Таштабия под прикритието на шрапнелна огнева завеса, а по-късно – на юг към града, и пробивът е разширен. В 10,00 часа българските войски с развети знамена, начело с полковите оркестри, влизат в Одрин. След падането на крепостта турският командир на батарея № 39 заявява: „...и вързан добитък да бяхме, пак щяхме да скъсаме синджирите и да избягаме. Такъв адски беше огънят“¹⁷.

Ето как Стефан Славчев оценява победата при Одрин в своя последваща аналитична статия: „...в зоната Айвазбаба – Айджиолу – Кес-тенлик, която е дълга около 3 километра и дълбока средно само 100 метра... на 12 март 1912 г. от 4,30 ч. преди пладне до 10,30 ч. също пре-

¹⁶ Българската армия в Първата..., с. 134.

¹⁷ Атанасов, Тодор. С крепостната артилерия при Одрин. – Военноисторически сборник, № 2, 1963, с. 30 – 31; Българската армия в Първата..., с. 24 – 27, 133 – 135; История на българската..., с. 182 – 183.

ди пладне, тоест в продължение на 6 часа падаха непрекъснато снарядите от 78 наши обсадни оръдия (12 и 15 см), от които половината биеха тази зона точно във фланг (от север на юг). Освен тях около 40 полски оръдия биеха тази зона фронтално. Средно взето, срещу всеки 50 метра от дължината на тази зона всеки три минути се пръскаше по един наш снаряд, и това трая почти непрекъснато 6 часа. Към края на това време... не беше останал противник, който да окаже сериозна съпротива¹⁸. В резултат на голямата българска победа Османската империя е принудена да поиска прекратяване на огъня, и на 17 май 1913 г. подписва Лондонския мирен договор, който слага край на войната.

Българската артилерия до Балканската война се развива неравномерно и за дълъг период – еволюционно, като едва към залеза на Втората българска държава започват да се появяват бегли податки за поява на огнестрелно оръжие и барут по българските земи. Петвековният османски период е характерен с унищожаването на българската държавност и армия, като през 1876 г., в хода на Априлското въстание, се появяват черешови топчета, изработени от български занаятчийски като средство за постигане на свободата. Възстановената българска държава през 1878 г. полага големи усилия за възраждането на Българската армия и в частност – на българската артилерия. Българските държавници се убеждават, че чрез въстания не може да се осъществи националното обединение, и от 1903 – 1904 г. започва ускорена модернизация на армията, като артилерията става част от този процес. За развитието на българската артилерия Балканската война става връх, недостижим до този момент. Много са славните прояви на българската артилерия през войната, но връх в българското артилерийско изкуство остава Одринската операция. За първи път в света при Одрин българската артилерия прилага нови форми на огневи маньовър и дава принос не само за развитието на българското военно изкуство, но и за развитието на световното военно изкуство.

FROM THE CHERRY BALL TO THE EPIC OF ADRIANOPLE. THE EVOLUTION OR REVOLUTION OF BULGARIAN ARTILLERY

Assoc. Prof. Stoyan Nikolov, PhD

Rakovski National Defence College

¹⁸ Славчев, Стефан. Факти с важно военноисторическо значение от действията на нашата крепостно-обсадна артилерия около Одрин през войната 1912 – 1913 г. – Артилерийски преглед, № 3, 1929, с. 216 – 217.

Abstract: The paper examines the evolution of the Bulgarian artillery, its organizational development in the late 19th and early 20th century and the high points of its use in the course of the Balkan War and in particular in the implementation of the Adrianople operation.

Keywords: artillery regiment, artillery, howitzer, Adrianople, cannon

Доц. д-р Стоян Николов

Ръководител на Научна секция „Военноисторически изследвания“

Институт „Перспективни изследвания за отбраната“

Военна академия „Георги Стойков Раковски“

София

Бул. „Евлоги и Христо Георгиеви“ № 82

E-mail: s.nikolov@rndc.bg